

KURUM BAKIMINDAN AYRILAN BİREYLERİN TOPLUMSAL YAŞAMA UYUM SORUNLARININ “SOSYAL HİZMETLER” BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine SADAK *

Filiz YILDIRIM **

ÖZ

Ebeveyn uyarıcı eksikliği, güvenli olmayan bağlanma, düşük benlik algısı, özsayıgı düşüklüğü, şiddet eğilimi, zihinsel, bedensel ve bilişsel gelişimde gerilik gibi kurum bakımında çocukluk döneminde yaşanan sorunlar ilerleyen yıllarda çocukların pek çok sosyal sistem ile (okul, kendi kurdukları aile, iş yeri) ilişkilerine olumsuz yansımaktadır. Bu nedenle korunma gereksinimi olan bu bireyleri güçlendirmek üzere sorunlar karşısında baş etme becerileri geliştirmeleri ve kendi yaşamlarının kontrolünü sağlamaları için hem kurum bakımındaki hem de kurum bakımı sonrasındaki sosyal hizmetler önemlidir. Mevcut sorunlar ile kurum bakımından ayrılan bu bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları daha zor olmaktadır. Buradan hareketle mevcut derleme çalışmanın temel amacı, kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal/bağımsız yaşama geçmelerinin önündeki engelleri açıklamaktır. Böylece Türkiye’de bu bireylerin sorunlarına yönelik yürütülen/yürütülmesi gereken kurum bakımı sürecindeki ve sonrasındaki sosyal hizmetlerin önemini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Bağımsız Yaşam, Çocuk Refahı, Kurum Bakımı, Sosyal Politika

ABSTRACT

EVALUATION OF ADAPTATION PROBLEMS OF INSTITUTIONAL CARE LEAVERS TO SOCIETAL LIFE IN THE CONTEXT OF SOCIAL SERVICES

The problems experienced during childhood in institutional care such as absence of parental stimulus, insecure attachment, low sense of self, low self-esteem, tendency to violence, retardation in mental, physical and cognitive development are negatively reflected on the relationships of children with numerous social systems (school, family they have founded, workplace) in the following years. Hence, to strengthen these individuals in need of protection; both in-institutional care and post-institutional care social services are important for them to develop skills to tackle with problems and to maintain control over their own

* Diyarbakır Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Diyarbakır

(sadak.emine@gmail.com) 0000-0002-4297-9814

** Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

(fyildirim@ankara.edu.tr) 0000-0002-6987-9485

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (Ekim 2020)

Geliş: 08.07.2020

Kabul: 25.09.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Sadak, E. & Yıldırım, F. (2020, Ekim). Kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal yaşama uyum sorunlarının “sosyal hizmetler” bağlamında değerlendirilmesi. *YDÜ SOSBİLDİR, 13*(2), 169-191.

lives. It is more difficult for these institutional care leavers with the existing problems to adapt to social life. From this perspective, the main objective of current review is to explain the obstacles of institutional care leavers in transition to societal/independent life. Thus, it discusses the importance of in-institutional care and post-institutional care social services which are conducted/need to be conducted for the problems of these individuals in Turkey.

Keywords: *Social Work, Independent Life, Child Welfare, Institutional Care, Social Policy*

1. Giriş¹

Her ülkenin çocuk koruma sistemine göre devlet korumasından ayrılan çocuklar için kullandığı terminoloji farklılaşmaktadır. Örneğin Macaristan ve Norveç kurum bakımından ayrılan genç grubu için “koruma sonrası” terimini kullanmaktadır. Norveç aynı zamanda bu grubu (“önceden” devlet korumasında olan gençler) “çocuk refahı müracaatçıları” olarak ifade etmektedir. Almanya ise bu grup için “korumadan ayrılanlar” terimini kullanmaktadır (Cameron, Thomas Coram Research Unit and Ucl Institute of Education, 2016). Bu derleme çalışmada ise “kurum bakımından ayrılan birey” kavramı, korunma kararına neden olan koşulların ortadan kalkması halinde reşit olmadan ya da reşit olduktan sonra korunma kararı kaldırılan bireyi tanımlamak için kullanılmıştır. Ülkemizde bu bireylerin kurum bakımından ayrılma koşulları 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ile belirlenmiştir. Çocuğun kurum bakımından ayrılması; yaş, eğitim ve sağlık gibi koşullara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Kurum bakımında olup 18 yaşını tamamlayan çocukların korunma kararları ortaöğrenime devam edenlerde 20 yaşına kadar, yükseköğrenime devam edenlerde 25 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Öğrenime devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş ya da meslek sahibi olarak kendilerine yeterli hale gelmeleri için 20 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilmektedir. Bireyler arasında korunma kararı kalkmış; ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan kız çocukları, kurumca himaye edilmektedirler. Bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle sürekli bakıma ihtiyacı olan ve çalışamayan çocukların korunma kararları da uzatılabilmektedir (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

Korunma gereksinimi olan bu bireyler bağımsız yaşama geçiş sürecinde ekonomik, sosyal, psikolojik, duygusal, toplumsal pek çok sorun yaşayarak toplumsal yaşama uyum sağlamada zorlanmaktadırlar. Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki bu bireylerin kurum bakımından sonra yaşadıkları sorunlar;

¹ Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda 2019 yılında kabul edilen “Kurum bakımından ayrılan bireylerin çalışma yaşamına uyum düzeylerinin eğitim durumuna göre incelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

destekleyici aile ortamından uzakta yaşam sürdürmeleri ve kurum bakımı sürecindeki sosyal hizmetlerin yetersizliği ile yakından ilişkilidir. Aile ortamından uzakta yaşamını sürdüren bu çocuklar, kurum bakımına gelmeden önce genellikle istismara uğramış ya da ihmal edilmiş olmaktadır (Bass, Behrman, ve Shields, 2004). İhmal ve istismarı önlemek, ihmal ve istismarın yaşanması durumunda ise çocuğun korunmasını ve gelişimini sürdürmesini sağlamak ve böylece topluma faydalı bireyler yetiştirmek, çocuk refahı politikalarına verilen önem ile ilişkilidir. Bu politikalarda iyilik hali kavramı, çocuğun aile ortamında yetişmesini desteklemenin yanında sağlıklı bir kişilik oluşumuna katkıda bulunmayı da kapsar. Çocuğun korunmasının ve gelişiminin desteklenmesi amacıyla yürütülen bazı politikalar her ne kadar çocuğu korumak, çocuğun sağlıklı bir ortamda büyümesini sağlamaya yardımcı olmak için var olsa da çocuğun aile ortamından uzakta yaşaması bazı sorunları beraberinde getirebilmektedir. Özellikle ebeveyn uyaran eksikliği, güvensiz bağlanma, düşük benlik algısı, özsaygı düşüklüğü, şiddet eğilimi, zihinsel, bedensel ve bilişsel gelişimde gerilik gibi kurum bakımında çocukluk döneminde yaşanan sorunlar ilerleyen yıllarda bu çocukların pek çok sosyal sistem (okul, kendi kurdukları aile, iş yeri) ile ilişkilerine olumsuz yansımaktadır (Bıyıklı, 1982; Dozier vd., 2012; Erkan, 1995; Johnson vd., 1996; Karataş, 2017; Kesen ve Daşbaşı, 2015; Kutlu, 1992; Washington, 1989; Kardeş, 2018). Bu nedenledir ki kurum bakımı sürecindeki çocukların olası sorunlarını engellemek, mevcut sorunlarına çözüm üretmek, sorunlar karşısında baş etme becerileri geliştirmelerine ve kendi yaşamlarının kontrolünü sağlamalarına destek olmak için sosyal hizmetlere önem vermek gerekmektedir. Bu sorunlar ile kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları daha zor olmaktadır (Buchanan, 2014; Gwenzi, 2015). Buradan hareketle mevcut derleme çalışmanın temel amacı, bu bireylerin toplumsal/bağımsız yaşama geçmelerinin önündeki engelleri/sorunları açıklamaktır. Böylece Türkiye’de bu bireylerin sorunlarına yönelik yürütülen/yürütülmesi gereken kurum bakımı sürecindeki ve sonrasındaki sosyal hizmetlere farkındalık kazandırarak bu hizmetlerin önemini tartışmaktır.

2. Ülkemizde “Korunma Gereksinimi Olan Çocuk” Kavramı

Çocuğun beden, ruh, zihin sağlığının korunması ve geliştirilmesi yanında sağlıklı bir ortamda yaşaması, eğitim sistemine dâhil olması, sosyal sistemlerle sağlıklı bağlar kurması, kendine yetebilen bir birey haline gelmesi oldukça önemlidir. Özellikle ailenin parçalanması ile birlikte çocuğun yaşadığı ihmal, ailesi tarafından çocuğa güvenli ve sağlıklı bir ortamın sunulmaması, ailesi ya da çevresi tarafından çocuğa uygulanan istismar, ebeveyn vefatı sonrası bakım

ihtiyacının karşılanamaması, ailede yaşanan ekonomik yoksunluk gibi durumlar çocuğun, koruma sistemlerinden herhangi birine dahil edilmesine neden olmaktadır (Duyan, 2010).

Türkiye’de çocuğa yönelik koruma ve bakım sistemleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Çocuğun korunmasına ilişkin yasal boyutun temeli 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na (1983) dayanır. Bu kanuna göre Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çocuğun korunması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanunda korunma gereksinimi olan çocuk; “koruma ihtiyacı olan çocuk” biçiminde tanımlanarak ruhsal, bedensel ve ahlaki gelişimi ile güvenli bir ortamda yaşamasının tehlikede olması olarak ifade edilmiştir. Daha sonra çıkarılan ve çocuğa yönelik günümüz sosyal hizmet modellerini belirleyen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda (2005) ise bir önceki tanımda belirtilen; çocuğun bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimi ile güvenlik ihtiyacının yanında çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminin de tehlikede olmasını, ihmal ya da istismara maruz kalmasını içerecek biçimde bu kavramın kapsamı genişletilmiştir.

3. Ülkemizde Çocuk Koruma Sistemine İlişkin Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde mevcut çocuk koruma sisteminin temelini; Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), Türk Medeni Kanunu (2001), 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) oluşturmaktadır.

- *Çocuk Hakları Sözleşmesi*

Uluslararası alanda kabul gören Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) ülkemizin de aralarında bulunduğu taraf devletler tarafından imzalanarak çocuğun dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çocukların yüksek yararının ve iyilik hallerinin korunmasını esas almaktadır.

- *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (1982) 41. ve 61. maddeleri de ailenin ve çocuğun korunmasına ilişkin devletin görev ve sorumluluklarına vurgu yaparak “korunmaya muhtaç çocuk” kavramına değinmesi açısından önem arz etmekte olup çocuğun topluma kazandırılmasını ve buna yönelik gerekli tedbirlerin alınmasını vurgular.

- *Türk Medeni Kanunu*

Türk Medeni Kanunu (2001) da çocuk koruma sistemlerine ilişkin önemli bir yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanunun (Türk Medeni Kanunu, 2001) özellikle 346. ve 347. maddelerinde çocuğun korunmasına özel önem verilmekte ve gereken önlemlerin alınması, çocuğun

menfaatleri doğrultusunda aile yanına ya da bir kuruma yerleştirilmesi, hâkim yetkisine bırakılmıştır (Türk Medeni Kanunu, 2001).

- *2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu*

Doç. Dr. Ertan Kahramanoğlu'nun da katkılarıyla çıkarılan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) sosyal hizmet uygulamalarını tek bir çatı altında toplamaktadır (Yolcuoğlu, 2009). Bu kanun ile muhtaç durumdaki kişilerin aile ortamında, aile bütünlüğü korunarak aynı ve nakdi yardımlarla desteklenmesi hedeflenmektedir (Yıldız, 2001).

1983 yılında yürürlüğe giren bu yasa ile Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu anlamda kanun, sosyal hizmetin en temel dayanağı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bugünkü sosyal hizmet uygulamalarının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Yürürlüğe girdiği günden bugüne çeşitli değişikliklere uğrayan bu kanuna ilişkin 2011 yılında çıkarılan 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011) ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bu Kanun Hükmünde Kararname ile 2828 sayılı kanunda "Sosyal Hizmetler Kanunu" olarak isim değişikliğine gidilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

- *5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu*

Korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik çıkarılan, korunma gereksinimi olan ve suça sürüklenen çocuğun korunmasını ve haklarının güvence altına alınmasını sağlayan 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında çocuk, korunma ihtiyacı olan çocuk ve suça sürüklenen çocuk olarak belirtilmiştir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) ile çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak çocuğun öncelikli olarak kendi ailesi yanında desteklenmesi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) ile koruyucu, önleyici ve destekleyici tedbirler ön plana çıkmıştır. Bu tedbirler; danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma olarak ifade edilmektedir. Buna göre danışmanlık tedbiri hem çocuğun gelişimini desteklemek hem de çocuğun bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişilere çocuk yetiştirilmesine ilişkin konularda rehberlik yapmak için verilen bir hizmettir. Eğitim tedbiri, çocuğun herhangi bir eğitim kurumuna devam etmesini sağlamak için verilen bir tedbir kararıdır. Sağlık tedbiri, madde kullanan ya da bedensel ve ruhsal sağlık sorunları yaşayan ve bir nedenle tedavi ve

rehabilitasyon süreci aksayan çocuklara yönelik uygulanan bir tedbirdir. Bakım tedbiri, herhangi bir nedenle ailesi tarafından bakım ve sorumluluğu yerine getirilmeyen çocukların bir kuruma ya da koruyucu aile ve evlat edinme gibi aile destekli hizmet modellerinden yararlanmasına ilişkin uygulanan bir tedbirdir. Barınma tedbiri ise kalacak yeri olmayan ve hayati tehlike yaşayan, çocuğu olan ve hamile kadınlara sağlanan barınma hizmetini kapsamaktadır (5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2005).

4. Ülkemizde Korunma Gereksinimi Olan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmet Modelleri

Ülkemizde çocuk koruma sistemine ilişkin mevcut hizmet modellerine bakıldığında genel olarak aile yanında destek ve kurum bakımı olarak temel iki sosyal hizmet modeli bulunmaktadır.

i. Aile Yanında Bakım Modelleri

Korunma gereksinimi olan çocukların aile yanında desteklenerek bakımının sağlanabilmesine ilişkin geliştirilmiş sosyal hizmet modelleri mevcuttur. Ülkemizde bu modeller arasında sosyal ve ekonomik destek, koruyucu aile ve evlat edinme yer almaktadır. 2005-2017 yılları arasında kurum bakımında kalmakta iken 11.485 çocuk, aile yanına döndürülmüştür (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018a).

- *Sosyal ve Ekonomik Destek*

Ailenin yaşadığı yoksulluk nedeniyle çocuğun bakımının sağlanamadığı durumlarda, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla aileye verilen sosyal ve ekonomik destek hizmetidir. Bu yolla çocuğun koruma ve bakım altına alınmasına gerek duyulmadan kendi ailesi yanında bakımının sağlanması ve oluşabilecek risklere karşı ailenin ve çocuğun izlenmesi amaçlanmıştır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015). Aynı zamanda kuruluş bakımından ayrılan çocuklar da sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılmaktadırlar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Günümüzde toplam 125.258 çocuğa aile yanında destek hizmeti verilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Koruyucu Aile*

Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012) ile yürürlüğe giren bu sosyal hizmet modeli, korunma gereksinimi olan çocuğun bakım ihtiyacının aile ortamında sağlanmasını hedefler. Koruyucu aile olmaya aday ailelerin seçimi ve bu ailelere verilen eğitimler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

tarafından gerçekleştirilmektedir. Çocuğun koruyucu aileye yerleştirilmesinden itibaren gelişimi ve aile yaşamı belirli aralıklarla izlenmektedir. Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun; bakımına, eğitimine ve yetiştirilmesine ilişkin bütün harcamalar devlet tarafından aileye ödenmektedir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012). Günümüzde 5.967 koruyucu aile bulunmakta olup 7.259 çocuğun, koruyucu aile yanında bakımı sağlanmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Evlad Edinme*

Ülkemizde evlat edinme, temel dayanağını Türk Medeni Kanunu'ndan (2001) almaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun (2001) 305.-320. maddelerine göre evlat edinme kuralları işletilmektedir. Bu kanunun (Türk Medeni Kanunu, 2001) 306. maddesi gereğince evlat edinecek kişilerden evli olanların en az 5 yıl süre ile evli olmaları, evli olmayan kişinin ise 30 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Evlat edinme sürecinin başlatılabilmesi, evlat edinilecek çocuğun evlat edinecek aile yanında en az bir yıl yaşamış olması koşuluna bağlıdır. Bu koşul Evlat Edinme Öncesi Geçici Bakım Sözleşmesi'ne göre gerçekleştirilmekte, aile yanına yerleştirilen çocuk bir yıl süre ile izlenmektedir. Bu bir yıllık süreci başarılı bir biçimde tamamlayan aileler evlat edinme sürecine alınmaktadırlar (Küçüklerin Evlat Edindirilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, 2009; Türk Medeni Kanunu, 2001). Ülkemizde 2019 yılı Aralık ayı verilerine göre toplam 17.403 çocuk, evlat edinme hizmetinden faydalanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- ii. *Kurum Bakımı Modelleri*

Çocuğun aile yanında kalmasının mümkün olmadığı yani aile yanında kalmasının çocuğu ihmale ve istismara maruz bırakacağı ya da suça sürükleyeceği durumlarda çocuğa, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) kapsamında bakım tedbiri uygulanmaktadır. Böylece çocuk; yaşına, cinsiyetine ve durumuna uygun bir kuruma yerleştirilir. Osmanlı döneminden günümüze kadar çeşitli kuruluşlar bu amaçla hizmet vermiştir. Ülkemizde var olan yurt ve yuva olarak adlandırılan kuruluşlar kapatılarak yerine ev tipi sosyal hizmet modeline uygun kuruluşlar açılmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Günümüzde hizmet veren bu kuruluşlar çocuk evleri, çocuk evleri sitesi ve çocuk destek merkezi olarak sıralanabilir. Korunma gereksinimi olan çocukların bu kurumlardan birine yerleştirilmesi ise "Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimleri"ndeki uzmanların ilk değerlendirmelerine dayanır. Günümüzde 13.867 çocuk, kurum bakımı altında bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimleri*

Bu birimler, herhangi bir nedenle sosyal hizmet kuruluşlarına intikal eden korunma gereksinimi olan çocuklar hakkında uygun sosyal hizmet modeli belirleninceye kadar hizmet veren birimlerdir. Bu birimlerde uzman tarafından çocuğa yönelik ilk değerlendirme yapılarak söz konusu çocuk, aileye teslim edilmekte ya da uygun bir yatılı kuruluşa yerleştirilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018b; Bilgin ve Yetimoğlu, 2018). Kız ve erkek çocuklara en az 6, en fazla 20 kapasiteyle yatılı hizmet veren bu birimler çocukların geliş nedenlerine göre ayrı bölümlerden oluşmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetlerine İlişkin 2012/15 sayılı Genelgesi, 2012). Ülkemizde bu hizmet 57 ildeki toplam 80 birim aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018b).

- *Çocuk Evleri Sitesi*

Site içerisinde kurulmuş müstakil evlerden oluşan bir bakım modelidir. Bu model ile 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) kapsamında haklarında korunma ve bakım tedbiri kararı alınan 0-18 yaş arası korunmaya gereksinimi olan çocuğa hizmet verilmektedir. Site içerisinde bulunan her evde belirli yaş gruplarında ve cinsiyette, 5-8 arasında çocuk kalmaktadır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Ülkemizde 2019 yılı Aralık ayı verilerine göre 112 çocuk evleri sitesi ve bu sitelerde kalan 6.132 çocuk bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Çocuk Evleri*

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983) ile 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) kapsamında haklarında korunma ya da tedbir kararı verilen 0-18 yaş arası korunma gereksinimi olan çocukları korumak, bir iş ya da meslek sahibi yapmak, izlemek ve desteklemek üzere bulunan kuruluşlardır. Aile yaşamına en yakın hizmet modeli olan çocuk evleri, kurum hizmetinden farklı olarak apartman dairesinden ya da müstakil evlerden oluşmaktadır. Her evde yatak odası alanlarında her bir çocuğa 4m2 düşecek sayıda çocuk ve onlardan sorumlu personel bulunmaktadır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008). Şavlı(2018)'nin yaptığı bir araştırmada bu modelin çocuklara aile ortamı sağladığı ve onlarda aidiyet duygusunu

geliştirdiği belirlenmiştir. Başer (2013) çocuk evlerinin, çocukların sağlıklı gelişim göstermesinde etkili bir hizmet modeli olduğunu belirterek bu modelin yaygınlaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde bu hizmeti vermekte olan 1.192 çocuk evi ve bu evlerde kalan 6.164 çocuk bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

- *Çocuk Destek Merkezleri*

Çocuk Destek Merkezleri, suça sürüklenen ya da suç mağduru çocuklara yönelik bir hizmet modelidir. Bu kuruluşlar, haklarında korunma ve bakım tedbiri verilen psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan çocuklara geçici süreliğine hizmet sunmaktadır (Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, 2015). Bu merkezler ile suç mağduru, suça sürüklenen ve risk altındaki çocukların psiko-sosyal destek hizmetinden faydalandırılarak toplumla bütünleşmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Çocuk Destek Merkezleri 11-14 ve 15-18 yaş gruplarında farklı ihtisas alanlarına göre hizmet vermektedir. Çocuk Destek Merkezleri'nde psiko-sosyal destek sürecini sağlıklı bir biçimde tamamlayan çocuklar kısa sürede aile yanına döndürülmektedirler. Aile yanına döndürülmesi mümkün olmayan çocuklar ise diğer sosyal hizmet modellerinden faydandırılmaktadırlar (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017). Günümüzde bu hizmeti veren merkez sayısı 65'tir ve bu merkezlerden hizmet alan 1.571 çocuk bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2019).

5. Kurum Bakımındaki Çocukların Sorunları ve Sosyal Hizmetler

Ülkemizde 1982 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile kurumsal kimliğe kavuşan sosyal hizmetin ana hizmet odağından biri çocuk refahıdır. Zira sosyal hizmet uygulayıcıları; çocuğun sağlıklı beden, zihin ve psikolojik gelişimi için mikro, mezo ve makro düzeyde çalışmalar yürütmektedirler. Kurum bakımı hizmetine alınan çocuğun yaşadığı travmalar ve ebeveyn yoksunluğunun izlerinin silinmesi öncelikli olarak başarılı mikro ve mezo düzeydeki sosyal hizmet müdahalelerine bağlıdır. Kurum bakımından ayrılan bireyin sorunlarının çözümlenmesi, azami düzeye indirilmesi ve ortadan kaldırılması için kurum bakımı sürecindeki çocuklara ve gençlere yönelik hizmetlerin sosyal hizmet uzmanları tarafından etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının mikro ve mezo düzeyde gerçekleştirmesi gereken müdahaleler kurum bakımı sürecinin çocuk üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmaya yöneliktir. Uzmanların çocukla mikro düzeyde yapacağı bireysel

görüşmeler çocuğun kurum bakımı sürecine ilişkin travmalarının iyileşmesinde etkilidir. Bunun yanında sosyal hizmet uzmanlarının mezzo ve makro düzeyde de etkili müdahaleler gerçekleştirmeleri önemlidir. Bu anlamda çocuğun kurum bakımında kaldığı süre içerisinde çocuk-aile görüşmelerinin ve grup çalışmalarının yapılması bireyi ileriki yaşamına hazırlaması açısından gereklidir. Mikro ve mezzo düzeydeki müdahalelerin yanında kurum bakımı sürecinin boşluklarını/eksikliklerini gidermeye yönelik projeler, politikalar ve yasal düzenlemeler de bu bireylere yönelik etkili sosyal hizmetlerin planlanması ve uygulanması açısından önem arz eder. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının göz ardı etmemesi gereken makro uygulamalar mevzuattaki ve uygulamalardaki eksikliklerin giderilmesinin ve sosyal hizmet uygulamalarının iyileştirilmesinin önünü açan önemli sosyal hizmet müdahaleleri arasında yer alır (Duyan, 2010).

Kurum bakımının olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik ülkemizde oluşturulan politikalar bu olumsuz etkileri ortadan kaldıracak yeterliliğe ulaşmamıştır. Zira ülkemizde her ne kadar çocuk koruma sisteminin niteliği iyileştirilmeye çalışılsa da kurum bakımı deneyiminin, çocukların gelişiminde olumsuz yönde etkileri olduğu bilinmektedir (Şimşek, Erol, Öztıp ve Özcan, 2008; Sarıaltın, 2017). Şimşek ve arkadaşlarının (Şimşek vd., 2008) yaptıkları bir araştırmada kurum bakımında ve aile yanında büyüyen çocuklar saldırganlık, depresyon, anksiyete, hiperaktivite açısından karşılaştırılmışlardır. Buna göre kurum bakımında büyüyen çocukların bu tür davranışları sergileme düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yüksel (2016) ise 0-3 yaş grubunda kurum bakımına alınan çocukların daha fazla depresyon, kaygı bozukluğu, somatizasyon ve obsesif kompulsif bozukluk yaşadığını belirlemiştir. Kutlu'nun (1998) kurum bakımı deneyimi olan çocukların özsaygı düzeyi konusunda gerçekleştirdiği araştırmada, bu çocukların arkadaşlarıyla olan ilişki düzeylerinin, gelecek beklentilerinin ve akademik başarılarının özsaygı düzeyi üzerinde önemli bir belirleyici olduğu bulunmuştur. Kurum bakımındaki ve ailesi ile birlikte yaşayan çocukların özsaygı (Kutlu, 1992; Washington, 1989) ve benlik kavramı (Erkan, 1995) üzerine yapılan araştırmalarda çocukların bu konuda daha düşük puan aldıkları belirlenmiştir. Cebe (2005) kurumlarda kalan 13-19 yaş arası çocukların benlik saygısı, kaygı ve depresyon durumlarını araştırmıştır. Kurum bakımındaki çocukların aile ortamında büyüyen çocuklardan daha düşük benlik saygısı düzeyine ve dolayısıyla yüksek düzeyde sürekli anksiyete ve depresyon düzeyine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Özellikle çocuklarda görülen bu duygusal ve davranışsal sorunlara yönelik güçlendirme yaklaşımının kullanılması çocukta var olan davranışsal sorunların çözümünde etkili olmaktadır.

Güçlendirme yaklaşımının temelini bakıldığında bireyin, kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olmasına yardımcı olmak yatmaktadır (Paslı, 2017). Sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerinde dikkate alınması gereken bu yaklaşım, bireyin çocukluk döneminden başlamak üzere yaşamının her alanında etkin olmasına yardımcı olacak bir yaklaşımdır. Barker (1999)'a göre güçlendirme yaklaşımı bireyin yaşamında değişim yaratmak için sahip olduğu gücü açığa çıkarmaya odaklanır. Bu gücün ortaya çıkmasına yardımcı olacak kişilerden biri de sosyal hizmet uzmanlarıdır.

Kurum bakımının, çocuğun duygusal ve davranışsal gelişimine etkileri olduğu kadar bedensel ve zihinsel gelişimine de etkileri bulunmaktadır. Johnson ve arkadaşları (Johnson vd., 1996) Romanya'daki çocukların her 3 aylık kurum bakımı için yaklaşık 1 aylık büyüme kaybettiklerini, eski Sovyetler Birliği'ndeki çocukların ise her 5 aylık kurum bakımı için 1 aylık büyüme gecikmesi gösterdiklerini tespit etmiştir. Özellikle küçük yaşta kurum bakımına alınan çocuklarda uyaran eksikliğine bağlı olarak zihinsel ve bedensel gelişimin olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bıyıklı (1982) tarafından yapılan 7-11 yaş arasındaki çocuklara yönelik araştırma, bu çocukların aile yanındaki çocuklara göre ebeveyn ilgi ve sevgi eksikliği nedeniyle zihinsel ve psiko-sosyal gelişim düzeyinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Costa (2012) da özellikle erken yaşta (0-3 yaş arasında) kurum bakımına alınan bireylerde yaşanan uyaran eksikliğinin, motor becerilerde ve zihinsel gelişimde geriliğe, bilişsel performansta düşüklüğe ve düşük IQ puanlarına neden olduğunu belirtmiştir.

Kurum bakımı deneyiminin sosyalleşme sürecine, arkadaşlık ilişkilerinin gelişim düzeyine, güvenli bağlanma ilişkisi kurulmasına da etkisi bulunmaktadır. Kutlu (2005) kurum bakımı deneyimi olan öğrencilerin yalnızlık düzeyi üzerine yaptığı bir çalışmada cinsiyet, anne ve babanın birarada olma durumu, kuruma geliş yaşı, kurumda kalma süresi, ailelerin ya da yakınların ziyaret sıklığı gibi değişkenlere göre yalnızlık düzeylerinin önemli düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle bireyin aile, okul gibi sistemlerle ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi için çocuğun içinde bulunduğu sistemlerle ve çevresi ile etkileşiminin irdelenmesi gerekmektedir. Böyle bir müdahalede sosyal hizmet uzmanları ekolojik ve sistem kuramını temel alırlar. Zira ekolojik yaklaşım, bireyi çevresi içerisinde ele alır. Bu yaklaşımda çevre faktörlerinin kişi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği üzerinde durularak sosyal hizmet uzmanlarının var olan koşulların değiştirilmesine yönelik sadece bireyi değil bireyi çevresiyle birlikte ele alması gerektiği düşüncesi odağa alınır. Diğer bir ifadeyle bireyde var olan olumsuz davranış örüntülerinde çevresel faktörlerin etkisi araştırılarak bu faktörlere bağlı koşulların değiştirilmesiyle davranış değişimine olan inanç, bu

yaklaşımın temelinde yer alır (Turan, 2012).

Sistem kuramı ise birey ve diğer sistemler arasındaki dinamikleri, etkileşimleri bir bütün olarak ele alır. Her sistemin alt sistemleri mevcuttur ve her sistem birbiriyle etkileşim içerisindedir. Özellikle çocuk refahı alanında çalışan uzmanların çocuğu ele alırken diğer sistemleri göz ardı etmemeleri gerekir. Kurum bakımındaki bir çocuğun okul, aile, hastane gibi sistemlerle ilişkilerini de önemsemeleri ve bu sistemlerle etkileşime girmeleri önem arz eder (Duyan, 2010).

Kurum bakımı, çocuklar için zor bir süreçtir. Bu nedenle kurum bakımı sürecinde çocuğun sosyal hizmet uzmanlarının gözetiminde desteklenmesi, kurum bakımı sonrasında karşılaşılabilecek sorunların en aza indirilmesi için etkili olabilir (Kesen ve Daşbaş, 2015).

6. Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum Sorunları ve Sosyal Hizmetler

Kurum bakımında kalma sürecindeki dezavantajlar, çocukların sadece kurum bakımı sürecindeki değil kurum bakımı sonrasındaki yaşamını da etkilemektedir. Öyle ki çocukluk döneminde yaşanan travmaların sonraki yaşam dönemlerine de olumsuz yansması mümkündür. Buchanan (2014) Güney Galler'deki kurum bakımından ayrılan 16-21 yaş arası 38 genç birey üzerinde bir araştırma yürütmüştür. Katılımcıların birçoğu geçmişlerinde yaşadıkları travmaların, mevcut yaşamlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Gwenzi (2015) Zimbabve'nin başkenti Harare'de bir araştırma yapmıştır. Araştırma, kurumdaki sosyal hizmetlerin ve kurum bakımı modelinin kurumdan ayrılan bireylerin yaşamlarında etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmada ülkedeki ekonomik krizin bu bireylere sunulan sosyal hizmetlerin kalitesini düşürdüğü ve buna bağlı olarak kurum bakımından ayrılan gençlere yönelik yetersiz sosyal hizmetlerin bu bireylerin toplumsal yaşama geçişlerinde zorluklar yaşamalarına neden olduğu vurgulanmıştır. Bu bireylerin bağımsız bir yaşama hazırlıksız oldukları, kurum bakımından ayrıldıktan sonra kurum tarafından takiplerinin gerçekleştirilmediği belirlenmiştir. Bazı bireylerin ise kurum bakımından önce buldukları aynı ya da daha kötü koşullarda yaşamlarını sürdürdükleri bulunmuştur. Dublin'de 18-25 yaş arası 20 bireyle yapılan başka bir araştırma (Kilkenny, 2012) da Gwenzi'nin (2015) araştırması ile paralellik göstermekte, kuruma ait sosyal hizmetlerin gençlerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları için önemli bir belirleyici olduğunu desteklemektedir. Bu bireyler kurum bakımı sonrası yaşamlarını destekleyecek aile ve sosyal ağlarının olmamasının ve devlet tarafından verilen bakım sonrası desteklerin onları evsizlik, madde

bağımlılığı, düşük eğitim düzeyi ve işsizlik riski altında yaşama gibi sorunlara maruz bıraktığını ve bu desteklerin, ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda bu bireylerin kurum bakımı sonrasındaki koşullarının; kurum bakımı sürecindeki toplumsal yaşama hazırlık hizmetlerinin yeterli olma durumu, gençlerin kurum bakımı sürecine katılım düzeyi, sunulan bakım sonrası konut / konaklama türü, gençlerin maddi kaynaklarının varlığı ya da yokluğu ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Son yıllarda ülkemizde yapılan bir araştırma (Varol, 2017) da kurum bakımı sırasında ve sonrasında rehberlik ve izleme hizmetinin bireylere verilmediğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu durumun, kurum bakımından ayrıldıktan sonra bireyin topluma uyum sürecini olumsuz etkileyen önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde kurum bakımından ayrılan bireylerin barınma ve ekonomik sorunlar, sağlık güvencesizliği, etiketlenme/dışlanma, iş yaşamı ve evlilikle ilgili pek çok sorunla karşılaştıkları göz önünde bulundurulduğunda sadece kurum bakımındaki değil kurum bakımı sonrasındaki sosyal hizmetlerin de bu bireyler için önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

i. Etiketlenme / Dışlanma

Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin yaşadığı önemli sorunlardan biri etiketlenme ve toplumun kendinden olmayanı dışlama eğilimidir. Hayat Sende Derneği (2014)'nin raporuna göre bu bireylere yapılan etiketleme, bakımın gerçekleştiği kurumda bebeklik döneminden itibaren başlayarak okulda, medyada, toplumda devam etmekte ve bu durum, bu bireylerin kendilerini etiketlemelerine de neden olmaktadır. Bireylerin kurum bakımı sonrası toplumsallaşma sürecinde karşılaştığı bu zorluk, sosyal yaşamında olduğu kadar iş yaşamında da maruz kaldığı bir durumdur. Özellikle 3413 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (1988) ile işe yerleşen bireylerin yerleştikleri kurumdaki personeller tarafından ayrıcalıklı olarak görülmeleri iş yerinde ötekileştirilmelerine ve kurum bakımı deneyimi nedeniyle etiketlenmelerine neden olmaktadır (Boduroğlu, 2016). Böylece bu bireylerin kendilerini gizleme eğiliminde olmaları da mümkün hale gelmektedir (Çayır, 2019). Bu bireylerin etiketlenmelerinin önüne geçilmesi için kurum bakım hizmetlerinde çocuklara yönelik sosyokültürel ve sportif faaliyetler artırılarak koruma altındaki bireyin kurum içerisinde ve dışarısında daha fazla kişi ve grupla etkileşim içerisine girmeleri, sağlıklı iletişim ve etkileşim kurma becerisi kazanmaları açısından önemlidir (Boduroğlu, 2016). Yanardağ (2019)'ın da vurguladığı gibi aile,

arkadaş ve sosyal çevrelerinden destek gören, kurum bakımı hizmetinden yararlanırken yaşam becerilerini öğrenmiş, sosyal ve sportif faaliyetlerle uğraşan bireylerin hizmet aldıkları kuruluştan ayrıldıktan sonra karşılaştıkları psiko-sosyal güçlükleri yönetebilmeleri mümkün olmaktadır. Buradan hareketle bu bireylerin karşılaştıkları psiko-sosyal sorunların çözümünde destek mekanizmalarının oldukça önemli olduğu açıktır.

ii. Barınma

Kurum bakımından ayrılan birey, kurum dışında birlikte yaşayabileceği bir ailesinin ya da yakınının olmaması durumunda özellikle işe yerleşinceye kadar kalacak yer sıkıntısı yaşamaktadır. Bu süreçte bir yakınının yanında kalmaya başlayan bireyler ise aile içinde maruz kaldıkları ayrımcı tutum ve davranışlar nedeniyle evsiz kalabilmektedirler. Zira Boduroğlu'nun (2016) araştırması bu bireylerin; akrabalarının yanında kısa süreli kalabildiklerini, sonrasında ise buldukları geçici iş yerlerinde, camilerde, hastanelerde ve parklarda kaldıklarını göstermektedir. Kurum bakımından ayrılan bu bireylerin işe yerleştirilinceye kadar kendilerini güvende hissedecekleri bir barınma yerinin olması ve özellikle temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda desteklenmeleri, yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önem arz eder (Boduroğlu, 2016).

iii. Sosyal Güvencesizlik

Kurum bakımı sonrasında yaşanan diğer bir sorun ise sosyal güvencesizliktir. Bireyin kurum bakımı sürecindeki sosyal güvencesi, kurum tarafından karşılanmaktadır. Kurum bakımından ayrılan bireyin işe yerleşinceye kadar geçen süre boyunca sağlık güvencesinin olmaması sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşamasına neden olmaktadır (Boduroğlu, 2016). Ayrıca kurum bakımı sürecinde daha önce psikolojik ya da psikiyatrik tedavi görenler olduğu düşünüldüğünde bu bireylerin sağlık hizmetlerine erişebilmeleri daha önemli hale gelmektedir. Nitekim Turgut ve Özkan (2019)'ın bu bireyler üzerinde yaptığı araştırma sonuçları bu saptamayı desteklemektedir. Bu nedenle ekonomik sorunlar ve iş yaşamındaki sorunlar başlıkları altında da belirtildiği gibi bu bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için ekonomik olarak birilerine bağımlı, açlık sınırında ve sosyal güvencesiz olarak yaşamamaları adına kurum bakımından ayrılmadan önce işe yerleştirilmeleri, dolayısıyla iş ve meslek sahibi olmaları önemlidir.

iv. Ekonomik Sorunlar

Kurumdan ayrılan bireyler bir işe yerleşinceye kadar geçen sürede ekonomik sıkıntı yaşayabilmektedirler. Bu sorunun önüne geçebilmek için

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2015) ile hakkında bakım tedbiri uygulanan, yaş sınırını doldurması nedeniyle kurum bakımından ayrılarak eğitime devam eden ya da iş ve meslek sahibi olamayan ve eğitime devam etmeyenlere ekonomik destek sağlanmaktadır. Ancak ekonomik destek tutarı, en yüksek devlet memuru aylığının ek gösterge dahil tutarının %40'ı oranında cüzi bir miktara karşılık gelmektedir (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015). Ayrıca bu bireyler işe yerleştirildikten sonra da para yönetimini bilmemelerine bağlı olarak önemli geçim sıkıntıları yaşayabilmektedirler. Zira bazı bireyler kira borçları, satın alımlardaki zorluklar ya da kredi geri ödemeleri nedeniyle borçlanmaktadırlar (Baker, 2017). Ayrıca bu bireylerin yaşadıkları ekonomik sorunlar sadece onların yoksullaşmasına/işsizlik yaşamasına değil madde bağımlılığı gibi uzun yıllar tedavi gerektiren sorunları yaşamalarına da neden olabilir. Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşadığı bu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda kurum bakımından ayrılmadan önce bu bireylerin toplumsal yaşama hazırlık programları kapsamında bütçe yönetimi, dolandırıcılık, madde kullanımı, meslek sahibi olma gibi konularda bilinçlendirilmeleri gerekir (Turgut ve Özkan, 2019).

v. İş Yaşamında Sorunlar

Kurum bakımından ayrılan bireylerin kurum bakımı sürecinin yarattığı özgüven eksikliği, içe kapanıklık, anksiyete gibi psiko-sosyal sorunlar bireylerin iş yaşamında problem çözme ve iş ilişkisi kurma becerisini etkilemektedir. Öyle ki kurum bakımı deneyimine sahip olmak, iş yaşamına katılım ile başlayan ve iş yaşamına uyum sürecini olumsuz etkileyen önemli belirleyicilerdir (Gökçearsan-Çifci vd., 2016).

Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin iş yaşamına ilişkin araştırmalar (Akçay-Elçin, 2013; Boduroğlu, 2016; Gökçearsan-Çifci vd., 2016; Hayat Sende Derneği, 2018; Varol, 2017; Yıldız, 2001) meslek seçimi konusunda bu bireylere yönelik kurum bakımı sürecindeki yetersiz sosyal hizmetlerin iş yaşamına uyum düzeyini düşürdüğünü göstermektedir. Ayrıca kurum bakımı deneyimi olan bireyi iş yaşamına hazırlamada kariyer planlaması ve mesleki eğitime ilişkin yetersiz sosyal hizmetler, bireyin işe yerleşme garantisiyle eğitim sürecini önemsememesine ve bu nedenle yardımcı hizmetler kadrolarında işe başlamasına, yaptıkları işe ve çalışma ortamına uyum sağlayamamasına neden olmaktadır (Boduroğlu, 2016; Hayat Sende Derneği, 2018). Bu nedenle bu bireylerin kanundan doğan haklarının kurum bakımında iken bu bireylere anlatılması gerekir. Ayrıca bu bireylere; okul başarısı ve ilgi alanlarına yönelik meslekler konusunda bilgi verilerek meslek elemanları ile

birlikte bu çocukların gelecek planlaması yapabilmeleri önemlidir (Erbay, Altındağ ve Çelik, 2018). Ayrıca okul yıllarında bu bireylerin akademik başarılarının düşük olması, ebeveyn eksikliğinin izleri ya da yaşadıkları travmalar başta olmak üzere pek çok nedene bağlı olabilir. Bu nedenle kurum bakımında iken bu bireylerin akademik başarıları takip edilmelidir. Böylece bu bireylerin yüksek eğitim düzeyinde kurum bakımından ayrılarak daha yüksek statülü ve ilgi alanlarına yönelik işlere yerleştirilmeleri ve dolayısıyla iş yaşamlarına uyum sağlamaları mümkün hale gelebilir.

vi. Evlilik İle İlişkili Sorunlar

Kurum bakımından ayrılan bireyler, kurum bakımı geçmişine bağlı olarak evlilik süreci ve sonrasında da pek çok sorunla karşılaşabilmektedirler. Özellikle yurtda yetişmiş olan bireylerin birbirine yönelik yaptığı ayrımcılık ve etiketleme çok yaygındır. Devlet korumasında yetişmiş bir bireyin, devlet korumasında yetişmiş başka bir bireye “Yurtda yetişmiş biriyle asla evlenmem” gibi etiketlemelerde bulunması bu etiketlemenin en çarpıcı örneğidir (Hayat Sende Derneği, 2014). Ayrıca Turgut ve Özkan’ın (2019) yaptıkları araştırmada bu bireylerin önemli bir bölümü, kurum bakımı geçmişine bağlı olarak evliliklerinin boşanma ile sonuçlandığını ifade etmişlerdir. Bu araştırmada (Turgut ve Özkan, 2019) kurum bakımından henüz kendi ayakları üzerinde duramayacak kadar gençken, yaş sınırına bağlı olarak kurumdan çıkartılan bu bireylerin hayatlarını sürdürülebilmek için çok kısa sürede erken yaşta evlenmelerinin evlilik hayatındaki pek çok soruna da yansiyabileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle kurum bakımından ayrılan bireylerin sağlıklı evlilik yapabilmeleri için kurum bakımından ayrılmadan önce eş seçimi, evlilik, çocuk bakımı gibi konularda evlilik hayatına hazırlanmaları gerektiği belirtilmektedir.

7. Sonuç

Ülkemizde kurum bakımından ayrılan bireylere yönelik sosyal hizmet mevzuatının ve bu mevzuat ışığında şekillenen sosyal hizmetlerin kurum bakımı sonrasında bu bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamalarını kolaylaştırması gerekmektedir. Zira mevzuatta yer alsa da hem kurum bakımı sürecindeki hem de kurum bakımı sonrasındaki sosyal hizmetlerin uygulamada gerçekleştirilmediği ya da bu hizmetlerin yetersiz olmasına bağlı sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Erbay ve arkadaşlarının (Erbay vd., 2018) da belirttiği gibi sosyal hizmetlerde en önemli sorunlardan biri, izleme/takip çalışmalarıdır. Oysa korunma gereksinimi olan bu bireylerin toplumsal yaşama ve dolayısıyla geleceğe en iyi şekilde hazırlanmaları için kurum bakımında olduğu kadar bakım sonrasında da rehberlik ve izleme

çalışmalarının zamanında, daha işlevsel ve etkili bir biçimde yürütülmesi şarttır. Bu nedenle sadece sosyal hizmet uzmanlarının değil bu alanda çalışan diğer profesyonel meslek uzmanlarının (politikacı, psikolog gibi), mevzuatın boşluklarına ya da uygulanmamasına bağlı olarak korunma gereksinimli bu bireylerin, bağımsız yaşama geçişlerini zorlaştıran her bir sorunu araştırmaları gerekmektedir. Çünkü bu çalışma da göstermiştir ki ülkemizde bu konuda yapılan pek çok araştırma olmakla birlikte bu bireylerin yaşadıkları sorunlara çözüm üretmek ve dolayısıyla sosyal politikalara ışık tutmak için daha fazla araştırmaya ve dolayısıyla kanıt temeline ihtiyaç vardır. Çünkü Broad (2007)'in da belirttiği gibi tek tip bir “bakım çocuğu” yoktur. Çocukların pek çoğu istismar ve ihmal ya da işlevsiz aileler nedeniyle bakım altına alınırlar. Aynı zamanda bu çocuklar farklı ailelerden gelirler ve farklı yaşlarda farklı kurum bakımına alınırlar (Broad, 2007). Buradan hareketle kurum bakımındaki bu çocukların kendi içinde biricik olduğunu bilmek, yaşadıkları sorunların kaynaklarının farklı olabileceğinin bilincinde olmak ve bu sorunları, yaşadıkları çevre içinde değerlendirmek gerekir. Bu bireylerin ihtiyaçlarını/sorunlarını bütüncül bir biçimde kendi bağlamı içinde belirlemek ise kurum bakımından ayrıldıktan sonraki olası sorunlarını engellemek ya da bu sorunları zamanında çözüme kavuşturmak adına önem arz eder.

Ayrıca özellikle belirtilmelidir ki her çalışan gibi kurum bakımından ayrılan bireyler de çalıştıkları kurumlarda sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu sorunlara çözüm üretme noktasında iş yerindeki çalışan destek hizmetleri önemli bir alternatif olabilir. Ancak ülkemizde özellikle kamuya bağlı iş yerlerinde çalışan destek hizmetlerinin kurumsallaşmadığı ve sistemli olarak yürütülmediği söylenebilir. Kurum bakımından ayrılan bireyleri de içerecek biçimde her kurumda aile sorunları, finans yönetimi, kişilerarası ilişkiler gibi çalışanların sorunlarına yönelik destek hizmetlerinin verilmesi önemlidir. Böylece çalışanların toplumsal/bağımsız yaşama uyumunu sağlamada hem insani hem de ekonomik sermaye açısından bu desteklerin kurumlarda önemli bir yatırım alanı olması gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983, 24 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 18059). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, Kasım 13, 2018, kaynağından alınmıştır.

3413 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (1988, 25 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 19742). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, Kasım 13, 2018, kaynağından alınmıştır.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005, 3 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 25876). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, Mayıs 9, 2019, kaynağından alınmıştır.

633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011, 2 Kasım). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf>, Kasım 10, 2018 kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2017). Türkiye’de çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici politikaları değerlendirme çalıştay raporu (ÇHGM Yayını No.05). E. Kömür ve A. Güngör (Ed.), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/13308/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-ve-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu.pdf>, Eylül 9, 2020 kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018a). Çocuk hizmetleri istatistikleri: yılsonu verileri. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/istatistikler/2018-5c62a51c75b1f.pdf>, Haziran 21, 2019, kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018b). Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/haberler/cocuk-koruma-ilk-mudahale-ve-degerlendirme-birimlerine-yonelik-calistayimiz-kizilcahamam-da-yapildi/#>, Eylül 4, 2020, kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2019). 2019 Ekim, Kasım, Aralık E-Bülteni. Aile, Çalışma ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/yayinlar/>, Temmuz 5, 2020, kaynağından alınmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetlerine İlişkin 2012/15 Sayılı Genelgesi (2012, 7 Mayıs). Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/mevzuat/genelge/>, Eylül 4, 2020, kaynağından alınmıştır.

Akçay-Elçin, Ş. (2013). *Türkiye’ de korunmaya muhtaç çocukların istihdamı üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.

Baker, C. (2017). *Care leavers’ views on their transition to adulthood a rapid review of the evidence*. London: Coram Voice.

Barker, R. (1999). *Social work dictionary*. Washington DC: NASW.

Bass, S., Behrman R.E., and Shields, M. K. (2004). Children, families, and foster care: analysis and recommendations. *The Future of Children*, 14(1), 4-29.

Başer, H. (2013). *Çocuk refahı alanında yeni hizmet modeli “çocuk evleri”* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Bıyıklı, L. (1982). *Yetiştirme yurduna yuvadan gelen 7-11 yaş çocukların zihinsel ve psiko-sosyal gelişimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgin, Ö. ve Yetimoğlu, E.N. (2018). Çocuk koruma ilk müdahale ve değerlendirme birimleri: Birime teslim edilen çocuklara ilişkin bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 25-50.

Boduroğlu, G. (2016). *Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamın düzenlenmesi ve uyum sürecinde karşılaştığı sorunlar ve sosyal destek kaynakları* (Yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Broad, B. (2007). *Care leavers in transition. Dfes Youth Strategy Review*. Leicester: Youth Affairs Unit, De Montfort University, England.

Buchanan, A. (2014) *The experience of life story work: reflections of young people leaving care*. Wales: Cardiff University.

Cameron, C., Thomas Coram Research Unit, and UCL Institute of Education. (2016). Leaving care and employment in five European countries: An undocumented problem. Innsbruck: SOS Children's Villages International Programme and Strategy.

Cebe, F. (2005). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yetiştirme yurtlarında barınan çocukların "benlik saygısı", "depresyon", "kaygı" skorlarının ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Costa, M. (2012). De-institutionalisation and quality alternative care for children in europe: lessons learned and the way forward. Brussels: Eurochild. Erişim adresi: http://www.bevaikunamu.lt/wp-content/uploads/2013/12/DI_Lessons_Learned.pdf

Çayır, H. (2019). *Kurum bakımı geçmişi olan bireylerin kurum bakımı deneyimleri ve etiketlenme durumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği (2015, 29 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 29310). Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-destek-merkezleri-yonetmeli.pdf>

Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). Erişim adresi: https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf

Dozier, M., Zeanah, C. H., Wallin, A. R., and Shaffer, C. (2012). Institutional care for young children: review of literature and policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 6(1), 1-25.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Aydınlar Matbaacılık.

Erbay, E., Altındağ, Ö. ve Çelik, M.A. (2018). Sosyal hizmetler kanunu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilenlerin yaşam kalitesi: Ankara ili örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(3), 845-874.

Erkan, G. (1995) *Korunmaya muhtaç çocuklar çocuk yuvalarında bir araştırma*. Ankara: TC Başbakanlık Gençlik Spor ve Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gökçearsan-Çifci, E., Kardeş, T., Zubaroglu-Yanardağ, M. ve Akgün, R.

(2016). Kurum bakımı deneyimi olan bireylerin iş ve yaşam doyumlarının incelenmesi üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 37, 9-31.

Gwenzi, G. D. (2015). *Factors influencing the transition from institutional care to independence for young care leavers in Harare: a social service professional and care giver perspective*. Ireland: University College Cork.

Hayat Sende Derneği. (2014). Kurum bakımından topluma geçişte gençler çalıştayı. Erişim adresi: <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/k/u/kurumbakimindan-topluma-geciste-gencler-calistayi.pdf>, Haziran 25, 2019, kaynağından alınmıştır.

Hayat Sende Derneği (2018). Korumadan ayrılan bireylerin istihdam olanaklarının değerlendirilmesi çalıştayı sonuç raporu. Erişim adresi: <https://www.hayatsende.org/uploads/2018/4/17/bd8e174692bd1481ee1a7d4cea2cba48.pdf>, Ekim 10, 2018, kaynağından alınmıştır.

Johnson, D. E., Albers, L. H., Iverson, S., Mathers, M., Dole, K., Georgieff, M. K., ... and Miller, L. C. (1996). Health status of us adopted eastern european (EE) ORPHANS.† 792. *Pediatric Research*, 39(4), 134-134.

Karataş, Z. (2017). Bağlanma kuramı açısından kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 867-875.

Kesen, N. F. ve Daşbaşı, S. (2015). Çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu deneyimi olan yetişkinlerde şiddet eğilimi üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26(2), 73-85.

Kilkenny, M. (2012). *The Transition to Adulthood and Independence: A Study of Young People Leaving Residential Care* (Doctoral dissertation) School of Social Sciences and Law, Dublin Institute of Technology. doi:10.21427/D77K6H

Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012, 14 Aralık). *Resmi Gazete* (Sayı: 28497). Erişim adresi: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yonetmelikler/koruyucu-aile-yonetmeli.pdf>, Aralık 12, 2018, kaynağından alınmıştır.

Kutlu, M. (1992). *Yetiştirme yurdunda ve ailesi yanında kalan öğrencilerin özsaygı düzeylerini etkileyen bazı değişkenler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kutlu, M. (1998). Yetiştirme yurdu öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin

incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 22(10), 25-30.

Kutlu, M. (2005). Yetiştirme yurdu yaşantısı geçiren lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(24), 89-109.

Küçüklerin Evlat Edindirilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük (2009, 25 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 27170). Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/tuzukler/kucuklerin-evlat-edinilmesinde-aracilik-faaliyetlerinin-yurutulmesine-iliskintuzuk.pdf>, Nisan 1, 2019, kaynağından alınmıştır.

Paslı, F. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocukların ekolojik sistem yaklaşımı açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 39-53.

Sarıaltın, D. M. (2017). *Kurum bakımındaki çocuklara ilişkin sistemin sosyal refah çalışanları gözüyle değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2008, 5 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 27015). Erişim adresi: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-evleri-calisma-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonetmelik.pdf>, Aralık 28, 2018, kaynağından alınmıştır.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2015, 3 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 29284). Erişim adresi: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yonetmelikler/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmetleri-hakkinda-yonetmelik.pdf>, Aralık 12, 2018, kaynağından alınmıştır.

Şavlı, H. (2018). *Çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocukların sosyalizasyonu Küçükçekmece örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D. ve Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.

Turan, N. (2012). *Birey ve aile ile sosyal hizmet*. V. Duyan (Ed.), Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın.

Turgut A. Ş. ve Özkan, Y. (2019). Kurum bakımından ayrılmış bireylerin sosyodemografik özellikleri ile kurum bakımı sonrası yaşadıkları sorunlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), 748-763.

Türk Medeni Kanunu (2001, 22 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 24607). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, Aralık 15, 2018, kaynağından alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, Aralık 15, 2018, kaynağından alınmıştır.

Varol, B. (2017). *Kurum bakımı deneyimi olan yetişkinlerin iş yaşamına uyumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Washington, G. (1989). *10-12 yaş grubu korunmaya muhtaç yuva çocuklarında denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yanardağ, U. (2019). Kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmış bireylerin kurum bakımı sonrası yaşam deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-77.

Yıldız, H. (2001). *Yetiştirme yurtlarından ayrılanların iş hayatında karşılaştıkları sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 43- 58.

Kardeş, T. Y. (2018). *Çocukluk çağında kurum bakımı deneyimi olan evli bireylerin bağlanma stillerinin ve aile ilişkilerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, Z. (2016). *Kurum bakımında kalmış yetişkinlerde bağlanma biçimleri ve ruhsal sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı.